

УДК: 371.133

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Юлія Деркач

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Проаналізовано аспекти підготовки вчителів початкової школи до використання активних методів навчання у професійній діяльності. З'ясовано, що сукупність методів та прийомів, які застосовують науково-педагогічні працівники у процесі викладання дисциплін, спрямована на підготовку фахівця, конкурентоспроможного на сучасному ринку освітніх послуг. Доведено, що правильний добір активних методів підготовки учителів початкової школи в умовах вищого навчального закладу сприятиме формуванню у студентів необхідних компонентів професійно-педагогічної компетентності, яка визначатиме рівень сформованості у них готовності до викладацької діяльності в умовах початкової школи.

Ключові слова: метод, професійна діяльність, вчитель початкової школи, професійна компетентність.

Однією з основних вимог до вищої освіти є вимога сьогодення, яка охоплює уявлення про те, якою повинна бути сучасна людина, людина-фахівець, яке її призначення та роль у суспільстві, яке замовлення на її освіту, які очікування від освіти у самої людини, суспільства. Освіта все більше орієнтується на “вільний розвиток”, високу культуру, творчу ініціативу, самостійність, мобільність майбутніх фахівців, що потребує якісно нового підходу до підготовки студентів в умовах вищого навчального закладу, основні критерії якого будуть визначатися рівнем сформованості компетентності та компетенцій.

Перехід до компетентнісного підходу у вищій освіті, як зазначає А. А. Вербицький, зумовлює суттєві зміни в усіх ланках педагогічної системи. Зміни відбуваються [4]:

- в цінностях, меті і результатах освіти (від засвоєння системи знань, умінь і навичок – до формування базових соціальних і предметних компетенцій сучасного фахівця);

- у змісті освіти (від дисциплінарно розкиданої абстрактної теоретичної інформації – до системної зорієнтовуючої основи компетентних практичних дій і вчинків);
- у педагогічній діяльності викладача (від монологічного викладу – до педагогіки творчої співпраці і діалогу викладача і студента);
- у технологічному забезпеченні освітнього процесу (від традиційних “тих, що повідомляють” методів – до інноваційних педагогічних технологій).

Зокрема, Р. С. Гуревич стверджує, що сучасна структура ринку праці передбачає у випускників вищих навчальних закладів таку необхідність [5]:

- знати характеристики сучасних засобів, способів і методів формування, оброблення, зберігання і передавання інформації; особливості їхнього застосування в освіті;
- вміти застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для розв’язання завдань відповідно до вимог сучасного ринку праці;
- володіти методами розроблення та впровадження засобів ІКТ у різні сфери людської життєдіяльності.

Саме це і зумовлює особливий добір форм і методів підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності.

Наша мета – розкрити особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання активних методів навчання у професійній діяльності.

Сукупність методів та прийомів, що застосовують науково-педагогічні працівники у процесі викладання дисциплін психолого-педагогічного та професійного-зорієнтованого циклів, використовують не тільки з метою формування у випускників вищих навчальних закладів системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а й з метою підготовки фахівця такого рівня, який би був конкурентоспроможним на сучасному ринку освітніх послуг. Конкурентоспроможність, а отже, і новий якісний стан фахівця можна вважати стратегічними цінностями, що разом з орієнтацією на власні сили і наполегливістю сприяють подоланню індивідуального психологічного бар’єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації [10, с. 154].

Дослідниця В. І. Завіна розглядає методи навчання як упорядковані способи взаємопов’язаної діяльності викладача і студентів, спрямовані на засвоєння студентами змісту професійної освіти, її цінностей як особистісних, розвиток здатності до дій в умовах, що постійно змінюються [6, с. 24].

Сучасна педагогічна наука пропонує інноваційні підходи до організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Як зазначено в Білій книзі національної освіти України, інновації – сутність постіндустріального, інформаційного суспільства, постійні зміни якого проблематизують буття людини. Інноваційна діяльність в освітній сфері є принципово важливою відповіддю на виклики сучасності, що детерміновані переходом суспільства до інноваційного типу розвитку і зумовлюють гнучкість системи освіти, її відкритість до нового (у різних сферах людського життя), реалізацію конкурентоспроможних освітніх національних і транснаціональних проєктів [2, с. 21–22].

Оскільки підготовка майбутніх учителів початкової школи передбачає формування активних, ініціативних фахівців, то ми більше уваги приділяємо активним методам навчання, добір яких характеризується інноваційністю визначення мети застосування.

Ми вважаємо, що система активних (інтерактивних) методів навчання відповідає критеріям інноваційності та сприяє активному розвитку особистості в умовах вищого навчального закладу, формує у майбутніх фахівців здатність проєктувати та організовувати свою діяльність, готовність працювати в умовах, що постійно змінюються, а також формує готовність застосовувати різні види активних методів навчання у майбутній професійній діяльності.

У контексті досліджуваної тематики ми пропонуємо зосередити увагу на таких методах навчання: проєктний, проблемний, “задачний” (Г. О. Балл); метод портфоліо; метод інциденту тощо.

Проаналізуємо деякі з них. Заслуговує на увагу використання методу проєктів. Метод проєктів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник ще у 20-ті роки ХХ ст. у США. Його називали також методом проблем і пов’язували він з ідеями гуманістичного напрямку у філософії й освіті, які розробив американський філософ і педагог Дж. Дьюї та його учень В. Кілпатрік. В Україні ідеї проєктної діяльності широко розробляла та впроваджувала у практику роботи С. Ф. Русова.

Слово “проєкт” запозичено з латинської й походить від слова *proectus*, яке означає “кинутий уперед”. У сучасному розумінні проєкт – це намір, який буде здійснено в майбутньому. Проєктна діяльність передбачає використання кращих ідей традиційної та сучасної методики викладання. Навчальне проєктування орієнтоване передусім на самостійну діяльність студентів: індивідуальну, групову або колективну, яку вони виконують упродовж певного часу. Саме ефективне використання проєктної діяльності науково-педагогічними працівниками сприяє підвищенню їхньої професійної майстерності, удосконаленню ними практичних умінь та навичок щодо

організації навчального процесу у різних типах вищих навчальних закладів [9].

Аналіз теоретико-практичних здобутків дає підстави стверджувати, що проект – це особлива форма філософії освіти. Філософія мети та діяльності, результатів і досягнень, прийнятна для школи сьогодення, тому що дає змогу поєднати ціннісно-змістовні засади культури та процес діяльній соціалізації.

Спираючись на результати теоретичних досліджень і власний практичний досвід ми можемо стверджувати, що проектування – комплексна діяльність, якій властиві:

– ознаки автодидактики (учасники проектування ніби автоматично, без спеціально означеної дидактичної задачі з боку організаторів засвоюють нові поняття, нові уявлення про різні сфери життя, про виробничі, особисті, соціально-політичні відносини між людьми, нове розуміння змісту тих змін, яких вимагає життя);

– участь у проектній діяльності ставить вихованців і дорослих у позицію господаря життя, тобто проектування є принципово іншою суб'єктною, а не об'єктною формою участі в соціальній діяльності;

– проектування – це специфічний індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного оригінальних нових рішень і водночас це процес колективної творчості.

Метод проектів – один із перспективних та новітніх методів організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Це інтегрований компонент розробленої і структурованої системи освіти, який ґрунтується на розвитку пізнавальних навичок, креативності, умінні орієнтуватись в інформаційному просторі, самостійно конструювати знання, розвивати критичне і творче мислення. Використання запропонованого методу – один з ефективних засобів забезпечення професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти. Впровадження методу проектів є складовою педагогічної технології, яка за своїми компонентами та їхнім змістовим наповненням відповідає критеріям інноваційності.

Заслуговує на увагу “задачний” метод, сутність якого визначив Г. О. Балл [1] а саме: у кожній навчальній ситуації виокремлюються певні визначені системи задач і паралельно з ними системи, що забезпечують їхній розв'язок. Цей метод ґрунтується на вивченні конкретної навчальної ситуації, у процесі вирішення якої у студентів формуються уміння і навички як колективної, так й індивідуальної самостійної роботи.

Застосування “задачного” методу сприяє формуванню науково-дослідницької компетенції майбутнього педагога, яка ґрунтується на розвитку спеціальних та загальних здібностей студентів. Ці здібності покладені в основу формування умінь раціонального використання

інформації, критичного ставлення до різних поглядів та здатності відстоювати власну професійну позицію, готовності до використання розмаїття форм, методів і засобів організації освітньої діяльності студентів. Активне використання “задачного” методу у педагогічній освіті майбутніх учителів початкової школи сприятиме формуванню особистісного та педагогічного компонентів професійної компетентності фахівця.

Дослідники О. Л. Богиніч [3] та М. І. Олійник [11] у своїх дослідженнях приділяють увагу професійному становленню майбутнього фахівця дошкільної освіти в контексті використання поняття “євро вчитель” (підготовка майбутнього фахівця за двома напрямками – вихователь дошкільного закладу та вчитель початкової школи). Серед методів підготовки, які пропонують дослідниці, – методи стимулювання діяльності й поведінки. У своїй сукупності ці методи покликані регулювати, коригувати і стимулювати діяльність та поведінку вихованців. Найефективніші серед них, на думку авторів, гра, змагання, заохочення і покарання [3; 11].

Загальноприйнятою тезою є гра – один із видів діяльності дитини, що полягає у відтворенні дій дорослих і стосунків між ними. Проте водночас ігрові технології навчання набувають все більшої популярності саме під час підготовки студентів та організації освіти дорослих. Головною умовою успішного застосування ігор є активне залучення студентів не лише до гри, а й до процесу її створення. Щодо створення нового оригінального, як свідчать наші дослідження, ігри поділяють на такі: яким не вистачає інформації; умови яких потребують доповнення; в яких відомо лише сюжет; із суперечностями змісту; із запланованими помилками у змісті (задля виправлення помилок); із запланованим сюжетом і умовами, результати яких визначають учасники [3]. Є різні методики організації та проведення педагогічних творчих ігор, але основні їхні елементи спільні – розробка сценарію, розподіл ролей, визначення виховних цілей. Для збереження стійкого інтересу до гри доцільно використовувати умовну ігрову термінологію, різновиди впливу в ігровій формі (вимогу, заохочення тощо), елементи колективного змагання.

Серед методів стимулювання діяльності й поведінки – метод змагання – не тільки різновид групи методів стимулювання, а ще й природна схильність людини до здорового суперництва й самоствердження в колективі. Саме змагання забезпечує випробування людиною своїх здібностей, відчуття товариської взаємодопомоги, передбачає облік і порівняння результатів діяльності, заохочення її учасників, сприяє розвитку нахилів, духовних якостей дитини, спонукає до наслідування загальноприйнятих норм поведінки. Змагання супроводжують позитивні та негативні емоційні реакції: захоплення, радість з приводу успіхів, скептицизм, байдужість, заздрість тощо. Тому варто враховувати позитивні

(спосіб згуртування колективу, розвиток моральної мотивації діяльності) і негативні впливи (відсутність боротьби за досягнення спільного успіху, взаємодопомоги та співробітництва, що зумовлює розлад у колективі). Важливими умовами проведення змагань є демократичний підхід до ідеї змагання, висвітлення його результатів, залучення учнів до обговорення й аналізу, їхнє матеріальне і моральне стимулювання [11].

Змагання бувають індивідуальними і колективними. Формами індивідуального змагання є предметні олімпіади, творчі та інтелектуальні конкурси, виставки портфоліо, індивідуальні види спортивних змагань тощо. У виховному плані вони стимулюють діяльність, що ґрунтується на індивідуальних мотивах та особливостях. Підбиваючи підсумки змагань, відзначають тих, які досягли успіху, й тих, хто через недостатній рівень підготовки відстав, але докладав максимум зусиль.

Як зазначають дослідники, використання методу змагання у професійній підготовці майбутніх фахівців початкової освіти виконує подвійну функцію:

- перше: відбувається ефективна підготовка студентів в умовах вищого навчального закладу до виконання професійних функцій; виявлення та активний розвиток їх індивідуальних запитів та потреб; формування стійкої адекватної самооцінки;
- друге: формування досвіду організації змагальних заходів, використання елементів суперництва у роботі з дітьми молодшого шкільного віку [8].

Вважаємо за доцільно схарактеризувати метод педагогічного моделювання та розв'язання педагогічних ситуацій. Моделювання – це процес створення моделей, об'єктів-аналогів досліджуваного процесу чи системи, які відображають структурні або (чи) динамічні характеристики досліджуваного процесу (системи) у більш доступному для вивчення вигляді [7, с. 43].

Пошук вирішення конкретних ситуацій, які виникають у школі, їхній груповий та індивідуальний аналіз допомагають розвитку професійної компетентності студентів – майбутніх вчителів початкової школи. Ситуації з можливістю вибору полягають у тому, що на заняттях створюються творчі ситуації, які спонукають студентів до вибору, стимулюють активність та самостійність у навчанні. Вони можуть бути трьох рівнів. Найнижчий – це вибір з двох, далі – створення викладачем різних ситуацій з можливістю вибору і третій рівень – це створення таких умов, коли студенти самостійно перевіряють свій власний вибір, а викладач виконує роль помічника [11, с. 150].

Отже, добір активних методів підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах вищого навчального закладу сприятиме

формуванню у студентів необхідних компонентів професійно-педагогічної компетентності, що визначатиме рівень сформованості у них готовності до здійснення викладацької діяльності в умовах початкової школи. Застосування значного розмаїття активних методів в освітній практиці вищого навчального закладу забезпечує не тільки професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи, а й сприяє формуванню у студентів готовності до застосування означених методів у власній професійній діяльності, набуттю необхідних компетентностей для організації навчально-виховного процесу у початковій школі. Перспективи нашого дослідження вбачаємо у розробленні методичних рекомендацій та вказівок щодо ефективного застосування активних методів навчання у практиці роботи вчителя початкової школи.

1. Балл Г. А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Біла книга національної освіти України // Режим доступу // http://terpug.at.ua/news/bila_kniga_nacionalnoji_osviti_ukrajini/2009-09-27-845.
3. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти / О. Л. Богініч // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – Вип. № 1, 2008. – 23–25 с.
4. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 2010. – № 5. – С. 32–38.
5. Гуревич Р. С. Підготовка магістрів у педагогічному ВНЗ : як її здійснювати? // Режим доступу http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/mater_conf/files/PDF/Pidgotovka_magistriv.pdf
6. Завіна В. Методи навчання як способи формування пізнавальної компетентності майбутніх учителів початкових класів / В. Завіна : 36. наукових праць: Наукові записки. Серія. Педагогічні науки. – Вип. 88. – 2010. – С. 24–28.
7. Душкевич В. Г. Впровадження в навчальний процес методів активізації навчання / В. Г. Душкевич // Вісник Вінницького держ. аграрного ун-ту: Педагогічні науки, 2009. – С. 19–24.
8. Докучаєва В. В. Концептуальна модель формування проєктувальної компетентності майбутнього педагога як методологічна основа підготовки професіонала нового типу : монографія В. В. Докучаєва // Інноваційні моделі підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти / [авт. кол. :

- О. Г. Брежнева, Н. В. Гавриш та ін.]. – Луганськ : вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – С. 57–101.
9. *Мачинська Н. І.* Проектна діяльність у системі підвищення професійної майстерності викладача вищого навчального закладу / Н. І. Мачинська // *Управління в освіті : Збірник матеріалів V між. нар. наук.-практ. конференції, (14-16 квітня) – Львів: В-во Львівської політехніки, 2011. – 376 с. – С. 198–199.*
10. *Мачинська Н. І.* Теоретичні аспекти професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю / Н. І. Мачинська // *V наук.-практ. конференція “Особистість в екстремальних умовах” (20 квітня 2012 р.) – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – 252 с. – С. 153–158.*
11. *Олійник М.* Застосування інноваційних технологій при підготовці майбутніх вихователів / М. Олійник // *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 637. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 144–152.*

*Стаття: надійшла до редколегії 10.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

**PRACTICAL ASPECTS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING
FOR USE OF ACTIVE LEARNING METHODS
IN PROFESSIONAL ACTIVITIES**

Yuliya Derkach

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA – 79005*

This article is dedicated to the significant topic of the aspects of training of primary school teachers to use active learning methods in professional activities. The set of methods and techniques that are applied by scientific and teaching staff in the teaching courses aimed at training specialists who would be competitive in today's education market is analysed. Since, the training of primary school teachers involves the formation of active, enterprising professionals the effective active learning methods are determined to be essential. The selection of the methods is to be described by innovation of its goal. The attention of the article is focused on the following teaching methods: design method; problematic method; method of tasks; portfolio method; method of incident. It is proved that proper selection of active methods of training of primary school teachers in terms of

higher education institution will contribute to the necessary components of professional pedagogical competence that will determine the level of formation of the students in their readiness to implement teaching conditions in primary school.

Key words: method, professional activity, primary school teacher, professional competence.

